

Eugeniusz Sitek

Determinanty podejmowania przez przedsiębiorstwa bezpośrednich inwestycji za granicą

Kompleksowe ujmowanie determinantów wpływających na podejmowanie przez przedsiębiorstwa inwestycji za granicą jest jednym z kluczowych czynników sukcesu tego przedsięwzięcia. Częściowe i wyizolowane badania niektórych obszarów ryzyka i atrakcyjności tego procesu inwestycyjnego mogą być przyczyną podjęcia błędnych decyzji strategicznych.

Analiza strategiczna przeprowadzona na podstawie zależności występujących pomiędzy zasobami i umiejętnościami przedsiębiorstwa oraz jego otoczeniem zewnętrznym pozwoliła na zaproponowanie kompleksowej systematyki tych determinantów. Zależności te, przedstawione na rysunku 1, pozwalają wyodrębnić trzy zasadnicze poziomy występowania determinantów inwestycji napływających i wpływających:

- przedsiębiorstwa,
- otoczenia konkurencyjnego,
- makrootoczenia.

Determinanty inwestycji wpływających zachęcają inwestorów do przenoszenia aktywności gospodarczej z kraju macierzystego poza jego granice. Na poziomie przedsiębiorstwa – inwestora determinanty inwestycji wpływających wynikają ze specyfiki oraz nierównowagi jego zasobów i umiejętności. Różne wewnętrzne uwarunkowania, powodowane charakterem działalności przedsiębiorstwa oraz nierównowagą zasobów i umiejętności, stanowią motywację do poszukiwania komplementarnych czynników na innych rynkach. Nierównowaga zasobów i umiejętności wynika z procesu ich budowy w kontekście zmian zachodzących w otoczeniu konkurencyjnym przedsiębiorstwa. Zmiany czynników strategicznych branży, wynikające z oddziaływania konkurencji, zmuszają przedsiębiorstwo do tworzenia nowych kombinacji zasobów i umiejętności oraz modyfikacji istniejących, co powoduje stan nierównowagi¹⁾. W wyniku tego oddziaływania przewadze niektórych zasobów i umiejętności (na przykład technologii, umiejętności menedżerskich) może towarzyszyć niedobór innych (na przykład taniej siły roboczej). Zrównoważenie posiadanego portfela zasobów i umiejętności wymaga rozszerzenia tych aktywów, które są deficytowe w stosunku do posiadanych w nadmiarze. Jeżeli niedobór lub

niedorozwój tych aktywów nie może być skompensowany poprzez ich transfer z zewnętrznego otoczenia krajowego, wówczas przedsiębiorstwo poszukuje tych sposobności w otoczeniu zagranicznym. Podejmowanie ekspansji w formie bezpośrednich inwestycji wpływających uwarunkowane jest też charakterem działalności przedsiębiorstwa.

Motywacja ta występuje w następujących formach działalności²⁾:

- produkty wymagające bliskich kontaktów z klientem,
- produkty o wysokich kosztach transportu,
- wysokie koszty adaptacji produktów do potrzeb lokalnych rynków zagranicznych,
- produkty wymagające usług serwisowych,
- wytwarzanie usług,
- inne aktywności o dużym stopniu powiązania z lokalnym rynkiem zagranicznym.

Konieczność rozwiązywania problemów gospodarczych wynikających ze specyfiki i nierównowagi posiadanych zasobów i umiejętności jest więc zasadniczą przyczyną podejmowania bezpośrednich inwestycji wpływających, które stwarzają możliwość połączenia z komplementarnymi zasobami i umiejętnościami w otoczeniu zagranicznym i uzyskania synergicznych korzyści. Otoczenie konkurencyjne przedsiębiorstwa w kraju macierzystym stanowi następny poziom, który grupuje ważne determinanty oddziałujące na inwestycje wpływające. Zagrożenia dla przedsiębiorstwa występujące w tym otoczeniu stanowią istotną grupę determinantów wpływających pozytywnie na podejmowanie bezpośrednich inwestycji za granicą. Zagrożenia te stwarzają trzy zasadnicze siły występujące w otoczeniu konkurencyjnym:

- konkurenci istniejący i potencjalni,
- oddziaływanie nabywców i zmiany popytu,
- oddziaływanie dostawców czynników produkcji.

Zagrożenia ze strony krajowych konkurentów i niska pozycja konkurencyjna przedsiębiorstwa są istotnymi przyczynami przenoszenia aktywności gospodarczej z kraju macierzystego na rynki zagraniczne o niższej intensywności konkurencji. Zagrożenia te stwarzają nie tylko istniejący konkurenci, ale również pojawiający się nowi rywale oraz innowacje produktu lub procesu technologicznego.

Istotne jest również oddziaływanie spowodowane zmniejszającym się popytem i zmianami gustów konsumentów. Z otoczenia konkurencyjnego przedsiębiorstwo transferuje niezbędne czynniki produkcji dostarczane przez dostawców. Oddziaływania dostawców mogą stwarzać zagrożenia dla procesu produkcyjnego przedsiębiorstwa i obejmują nie tylko dostawców półproduktów i energii, lecz również oddziaływania ze strony siły roboczej³⁾. Zagrożenia w macierzystym otoczeniu konkurencyjnym motywują przedsiębiorstwo do poszukiwania za granicą tańszych źródeł surowców lub siły roboczej oraz chłonnych rynków o niższym poziomie konkurencji.

Oddzielną grupę determinantów stanowią czynniki makrootoczenia kraju macierzystego. W tej grupie determinantów zasadniczym czynnikiem jest polityka gospodarcza stosowana wobec odpływu inwestycji. Polityka ta może zachęcać do inwestowania za granicą poprzez:

- tworzenie sprzyjającego klimatu,
- podejmowanie inicjatyw i projektów inwestycyjnych,
- udzielanie gwarancji inwestycyjnych,
- stosowanie ułatwień kredytowych,
- tworzenie ulg celnych, podatkowych lub innych udogodnień.

Może również, kierując się innymi motywami (np. politycznymi), przejść do kontroli, ograniczania lub zakazywania inwestycji bezpośrednich za granicą lub w niektórych krajach. T. Ozawa⁴⁾ podkreśla jednak, że warunkiem przyspieszenia wzrostu gospodarczego jest przyjęcie strategii proeksportowej i przychylnego klimatu wobec inwestycji zagranicznych związanych z nastawieniem gospodarki na zewnątrz (*outward oriented strategy*). Stosowanie takiej polityki gospodarczej staje się współcześnie ważną determinantą pozytywnie oddziałującą na bezpośrednie inwestycje zagraniczne.

Inne formy polityki państwa lub uregulowania prawne (np. przepisy ekologiczne) mogą również oddziaływać na decyzje przedsiębiorstw w zakresie inwestycji wpływających.

Determinanty inwestycji napływających są uwarunkowane natomiast oddziaływaniem czynników lokalizacyjnych kraju przyjmującego, które stwarzają inwestorom korzystne sposobności inwestycyjne i zachęcają (przyciągają) do podjęcia w tym kraju działalności gospodarczej. Czynniki te mogą występować na szczeblu przedsiębiorstwa, otoczenia konkurencyjnego lub makrootoczenia w kraju przyjmującym. Determinanty przedsiębiorstwa to jego specyficzne zasoby i umiejętności odróżniające go od innych przedsiębiorstw w kraju przyjmującym. Te specyficzne czynniki przedsiębiorstwa lub ich część mogą być poszukiwane jako komplementarne przez zagranicznego inwestora w przypadku tworzenia *joint venture* lub podejmowania akwizycji. Oddziaływanie determinantów przedsiębiorstwa nie występuje natomiast w przypadku podejmowania

przez inwestora działalności inwestycyjnej od podstaw (*greenfield investment*).

Odrębną grupę determinantów bezpośrednich inwestycji napływających stanowią czynniki otoczenia konkurencyjnego w kraju przyjmującym, w którym planuje podjąć działalność inwestor zagraniczny. Stanowią je:

- niska intensywność konkurencji,
- wielkość popytu i możliwości jego wzrostu,
- tańsze czynniki produkcji oferowane przez dostawców.

Oddziaływania tych strategicznych czynników wpływają na poziom branżowego ryzyka, które odzwierciedla wewnątrz krajowe zróżnicowanie atrakcyjności inwestowania⁵⁾.

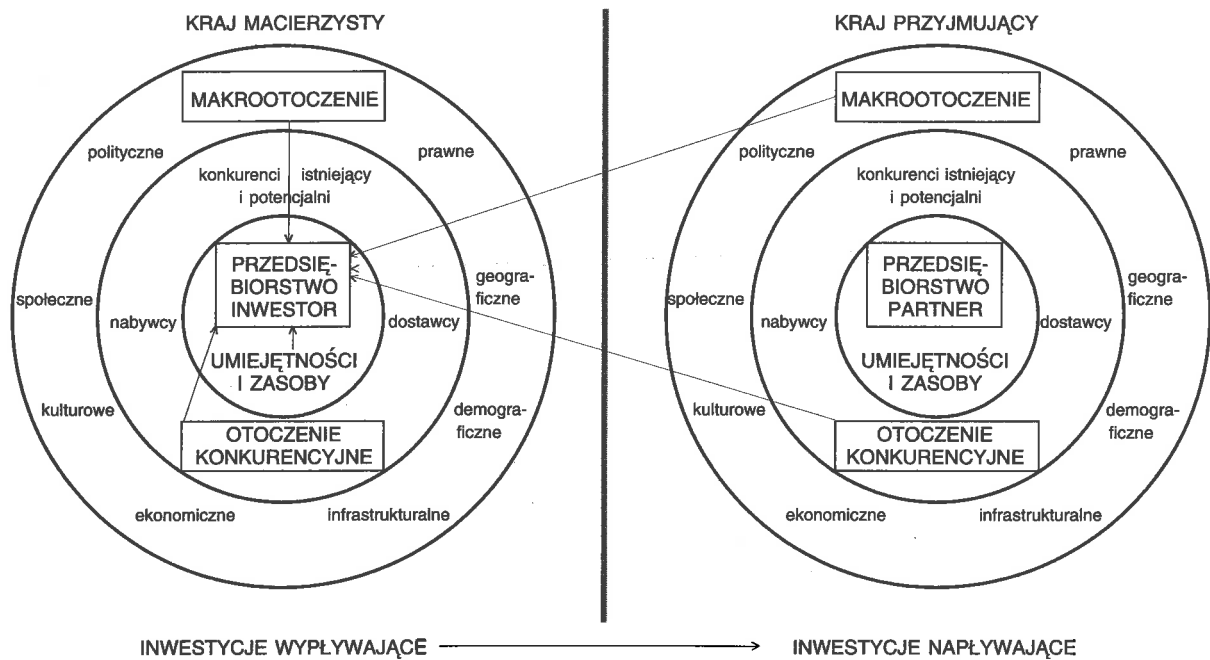
Determinanty makrootoczenia kraju przyjmującego odnoszą się do ogólnych czynników, które stale i jednakowo oddziałują na poszczególne branże i przedsiębiorstwa. Można zaproponować następującą klasyfikację tych determinantów⁶⁾:

- polityczne,
- polityki gospodarczej,
- makroekonomiczne,
- społeczne,
- naturalne.

Pierwszą podstawową grupę determinantów tworzą czynniki wpływające na stabilność systemu politycznego kraju przyjmującego. Ważniejszymi składnikami oceny ogólnej stabilności politycznej kraju przyjmującego są:

- uprzednie zachowania polityczne,
- forma ustroju politycznego,
- stabilność rządu i jego program,
- ideologia i siła ugrupowań opozycyjnych,
- konflikty polityczne, społeczne, etniczne i inne,
- udział w stowarzyszeniach integracyjnych (Unia Europejska, CEFTA) i organizacjach międzynarodowych (MFW, GATT).

Rozszerzając się współcześnie rola państwa powoduje, że istotnym czynnikiem wpływającym na podejmowanie bezpośrednich inwestycji jest również polityka gospodarcza rządu kraju przyjmującego, która może być decydująca dla opłacalności podejmowanych inwestycji. Polityka ta może stwarzać różne formy zachęt i ograniczeń oraz rozwiązania instytucjonalne zmierzające do wpływania na bezpośrednie inwestycje zagraniczne, zgodnie z interesami kraju przyjmującego⁷⁾. Determinanty makroekonomiczne związane są ze stanem gospodarki kraju przyjmującego, możliwościami jej rozwoju oraz istniejącą infrastrukturą. Czynniki te posiadają wymienny charakter i za pomocą syntetycznych wskaźników charakteryzują potencjał gospodarki i jej atrakcyjność. Ważnym czynnikiem wpływającym na ocenę atrakcyjności inwestycyjnej są różnice kulturowe i społeczne pomiędzy społeczeństwami kraju przyjmującego i macierzystego. Mają one duży wpływ na sposób prowadzenia kontaktów międzynarodowych, wybór rynków i strategii wej-

Rys. 1. Determinanty podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz ich sposób oddziaływania na decyzje inwestora

ścia. Komunikowanie się osób należących do tej samej kultury stwarza wysoki poziom zgodności w postrzeganiu otoczenia ekonomicznego. Natomiast różnice kulturowe pomiędzy nimi mogą stanowić poważne problemy w ich komunikowaniu się podczas prowadzenia działalności gospodarczej.

Odrębną grupę stanowią czynniki o charakterze naturalnym. Istotniejszymi składnikami tej grupy czynników wpływającej na ryzyko i atrakcyjność kraju przyjmującego są:

- położenie geograficzne,
- zasoby naturalne,
- klimat,
- inne warunki naturalne.

Położenie geograficzne kraju przyjmującego odgrywa istotną rolę w strategii przedsiębiorstwa międzynarodowego, gdyż rozmieszczenie zakładów produkcyjnych wynika z logiki kontynentalnej lub globalnej. Bliskość rynków eksportowych oraz racjonalizacja cyrkulacji półproduktów, kosztów transportu i składowania, wpływają na wybór geograficznej lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

Zasoby naturalne kraju przyjmującego stanowią odrębny czynnik motywacyjny. Decydują one o zapotrzeniu w podstawowe surowce i energię. Współcześnie środowisko naturalne w krajach wysoko rozwiniętych traktowane jest szerzej jako kapitał naturalny (*natural capital*), który nie tylko dostarcza bogactw naturalnych, lecz pochłania również zanieczyszczenia i odpady. Traktowanie w procesach gospodarczych środowiska przyrodniczego jako kapitału podlegającego wycenie i pobieranie opłat za jego użytkowanie jest coraz ważniejszym czynnikiem dokonywania inwestycji bezpośrednich

w krajach, gdzie koszty z tego tytułu są mniejsze⁸⁾. Przedstawiona kompleksowa systematyka determinantów makrootoczenia określa poziom krajowego ryzyka inwestycyjnego.

Eugeniusz Sitek

Tekst jest częścią pracy finansowej ze środków KBN, grant HOZD00513.

PRZYPISY

- 1) PENROSE E.T., *The Theory of Growth of the Firm*. John Wiley, New York 1959.
- 2) ROOT F.R., *Entry Strategies for International Markets*. Lexington Books, Lexington 1987.
- 3) PORTER M.E., *Competitive Advantage*. Free Press, New York 1985.
- 4) OZAWA T., *Foreign Direct Investment and Economic Development*. Transnational Corporations 1992, Vol. 1, No 1, pp. 27–54.
- 5) DĄBROWSKI J., *Ryzyko inwestycyjne*. *Życie Gospodarcze* 1994, nr 14, s. 46–47.
- 6) SITEK E., *Czynniki krajowego ryzyka inwestycyjnego*, *Gospodarka Narodowa*, 1997, nr 4.
- 7) SHREEVE T.W., *Be Prepared for Political Risk Changes Abroad*. *Harvard Business Review*, July–August 1984, pp. 111–118.
- 8) BARTOSIK K., *Koncepcja trwałego rozwoju a poszukiwanie strategii globalnych*. *Ekonomista* 1996, nr 2, s. 225–246.